

УДК 364-783.6:159.9:330.3(477)

Антонюк Дмитро,
д.е.н., професор,
віцепрезидент Запорізької торгово-промислової палати,
професор Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, oasdant@gmail.com

Жуков Віталій,
аспірант Національного університету
«Запорізька політехніка», м. Запоріжжя

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ПІСЛЯ ВІЙНИ: РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ У ЕКОНОМІЧНОМУ ВІДНОВЛЕННІ РЕГІОНІВ

Війна руйнівним чином впливає не лише на інфраструктуру та бізнес, але й на людський капітал країни. До початку 2022 р. в Україні налічувалося близько 500 тис. учасників бойових дій, з яких понад 38 тис. – жінки, а після повномасштабного вторгнення їх кількість невпинно зростає [1]. За прогнозами, після завершення війни разом із членами родин чисельність ветеранів сягне 5–6 млн. осіб [2]. Це означає, що достатньо значна частина населення зазнала травматичного досвіду, і поняття «ветеран» набуває масового характеру. Повномасштабна війна спричиняє глибокі психологічні травми в суспільстві, адже будь-яке потрясіння негативно впливає на психічне здоров'я людей. Психологічний стан населення – критичний фактор, від якого залежить соціально-економічне становище країни, здатність відновлювати зруйновані регіони, оскільки саме психологічне благополуччя є невід'ємною складовою людського капіталу.

Військові дії є надзвичайно сильним стресором для громадян, особливо для тих, хто безпосередньо брав участь у бойових діях. Ті, хто вчора стояв на захисті країни, після демобілізації самі потребують допомоги в адаптації до мирного життя. Стрес для військовослужбовця починається ще на етапі переходу з упорядкованого мирного існування до умов війни; згодом, повертаючись до цивільного життя, ветеран може зіткнутися з нерозумінням оточення. Серед чинників, що ускладнюють реінтеграцію колишніх військових: відсутність інклюзивного середовища, погіршення фізичного здоров'я та доступу до медицини, безробіття, невідповідність набутого військового досвіду вимогам цивільного життя.

Психологічні наслідки участі військовослужбовців у військових діях сьогодні стають все більше очевидними. Потрібний комплекс медичних, соціальних і психологічних заходів з поновлення їхньої працездатності. Успішна реадаптація і ресоціалізація – це не просто питання особистого благополуччя людини та її родини. Це також важливий аспект функціонування держави і суспільства [3].

У контексті повоєнного відновлення регіонів особливу увагу слід приділити економічному потенціалу ветеранів як складовій людського капіталу. Повоєнна відбудова України потребуватиме колосальних зусиль і ресурсів, передусім трудових [4]. Колишні військові є потужним резервом працездатного населення, здатного долучитися до відбудови постраждалих територій. Вони володіють цінними навичками (лідерством, дисципліною, стресостійкістю, вмінням працювати в команді та приймати рішення в екстремальних умовах), які можна ефективно застосувати в цивільному житті для відновлення економіки. Важливо зазначити, що за належного використання навичок і досвіду учасники бойових дій можуть відіграти ключову роль у відбудові країни. Для цього доцільно впроваджувати програми перепідготовки та працевлаштування ветеранів, стимулювати ветеранське підприємництво та забезпечити

інклюзивні можливості зайнятості, аби відновити і примножити їхній потенціал у економічному житті громад.

Реалізація цього потенціалу неможлива без належної психологічної реабілітації ветеранів, яка допоможе їм подолати наслідки травматичного досвіду і повернутися до продуктивної діяльності. У психологічній науці «реабілітація» розглядається як комплексний підхід до відновлення психічного стану людини. Це загальний організаційно-методологічний підхід, що охоплює різноманітні аспекти психологічної та психотерапевтичної допомоги, соціальної і трудової реадaptaції, а також вторинну і третинну профілактику психічних розладів. Психологічна реабілітація є частиною загального реабілітаційного комплексу заходів [5]. Тобто, психологічна реабілітація – це діяльність, спрямована на відновлення та підтримання здатності людини нормально функціонувати у фізичній, емоційній, інтелектуальній, соціальній та духовній сферах засобами психологічної чи психотерапевтичної допомоги (психотерапія, консультування, перша психологічна допомога) [6].

Важливо, що в Україні створюється нормативна база для підтримки ментального здоров'я ветеранів. Зокрема, законодавством закріплено право ветеранів війни та членів їхніх сімей на безоплатну психологічну допомогу. Відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» особи, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, члени сімей таких осіб, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, члени сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України, визначені Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», мають право на безоплатну психологічну допомогу [7].

Водночас наявна інфраструктура надання такої допомоги поки що недостатня. Відповідно до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів і членів їх сімей,

адміністратором якого є Мінветеранів, кількість фахівців не відповідає реальним потребам суспільства [8]. Тому система психологічної реабілітації потребує подальшого розвитку і розширення, щоб охопити всіх, хто цього потребує.

Психологічна реабілітація має бути спрямована не лише на лікування травм і розладів, але й на повне відновлення людини в соціумі. Йдеться про повернення ветерана до його прав, професійних навичок, соціального статусу, про відновлення звичного способу життя, порушеного війною. Головна мета реабілітації – забезпечити повноцінну ресоціалізацію особи та відновити її до довоєнного рівня функціонування, причому це стосується не тільки здоров'я, але й психологічної рівноваги, впевненості в собі та активної участі в суспільному житті [9].

Вирішення означених проблем потребує скоординованих зусиль держави, органів місцевого самоврядування та громадськості. Необхідно формувати політику повернення ветеранів до цивільного життя, яка буде дієвою, а не декларативною, і передбачатиме максимальне використання можливостей державної підтримки – з дотриманням принципів безбар'єрності та розбудовою інклюзивного середовища для ветеранів. Психологічна реабілітація повинна стати стратегічним пріоритетом повоєнного розвитку, адже від неї значною мірою залежить відновлення людського капіталу та успішність відбудови українських регіонів у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 695. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>.
2. Яким є образ ветеранів в українському суспільстві. Пресцентр УКМЦ. 20.12.2024. Електронний ресурс. URL: <https://uacrisis.org/uk/yakym-ye-obraz-veteraniv-v-ukrayinskomu-suspilstvi>.

3. Леженко С. О. Сучасні проблеми соціальної інтеграції військовослужбовців в процесі психологічної реабілітації/ Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Випуск 5, 2024. Електронний ресурс. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/680/615>.

4. Антонюк Д., Жуков В. Світовий досвід повоєнної відбудови: уроки для сучасної України. Управління змінами та інновації. 2024. №12, С.137-143. <https://doi.org/10.32782/CMI/2024-12-22>

5. Сургунд Н., Верба Г. Особливості психологічної реабілітації військовослужбовців на етапі відновлення. Науковий журнал «Психологічні травелоги». 2024. №3. Електронний ресурс. URL: <https://pt.khmnpu.edu.ua/index.php/pt/article/view/204/191>

6. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 р. № 1338. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-п#Text>

7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#top>.

8. Перелік суб'єктів надання послуг, включених до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів і членів їх сімей. Міністерство у справах ветеранів України. Електронний ресурс. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/perelik-subektiv-nadannya-poslug-vkluchenih-do-reestru-subektiv-nadannya-poslug-iz-psihologichnoi-dopomogi-dlya-veteraniv-i-chleniv-ih-simey>.

9. Колесніченко О.С., Приходько І.І., Мацегора Я.В. Психологічна реабілітація військовослужбовців після виконання службово-бойових завдань в бойових умовах : монографія. Харків : НА НГУ, 2021. Електронний ресурс. URL: https://books.ndcnangu.co.ua/knigi/Monograf_Psykholohichna_reabilitatsiia_vsk.pdf